

HET KASTEEL VAN MALE

Alhoewel Brugge zeer vroeg een grafelijke burcht heeft bezeten, toch had de graaf er geen vaste woonplaats. Robrecht de Fries schijnt de eerste graaf te zijn geweest die in de opkomende handelsstad, zoo niet een residentie, ten minste het middenpunt van zijn bestuur heeft gevestigd. Deze graaf liet ook, midden de uitgestrekte bosschen van Wijnendale bij Torhout, een kasteel bouwen.

Het is best mogelijk dat hij later naar een minder afgelegen warande met jachtverblijf uitzag. In de naaste omgeving van Brugge was « de Parke van Male » prachtig gelegen op den grooten heerweg naar Gent. Misschien heeft « Ives de Male »¹, tijdgenoot van Robrecht de Fries, er op een of andere wijze — als forestier? — het grafelijk gezag vertegenwoordigd.

Hoe het ook zij, een forestier was gelast met het toezicht over bosschen, meerschen en neerhof van « den Parke »; hij diende jaarlijks een rekening in over de opbrengst aan tailliehout, hooigars en brom, alsook over gedane uitgaven voor dagloon en herstellingswerken aan gebouwen². Aan een oorkonde, in 1172 te Brugge uitgegeven, hangt het zegel van « Willelmus forestarius de Male » naast dit van andere hofambtenaars, zooals : de « camerarius » en de « buticularius »³.

Het blijkt nochtans dat Male van ondergeschikt belang

(1) J. de Saint-Genois, *Monuments anciens...*, blz. 468, anno 1085.

(2) Algemeen Rijksarchief te Brussel, rolrekening nr. 91, anno 1306: « Cest che ke Jehan le Forestier a rechet dou parc de Male... ».

(3) A. Van Lokeren, *Chartes et documents de l'abbaye de S. Pierre à Gand* (630-1599), blz. 180, nr. 322.

was voor de opvolgers van Robrecht de Fries⁴; eerst onder Filips van den Elzas worden verschillende oorkonden uit Male gedagteekend. De vroegst bekende oorkonde, in 1166 ten voordeele van de S. Pieters abdij van Loo uitgevaardigd, vermeldt als volgt: « Actum hoc anno M° C° LXVI°, dominica ante Nativitatem Sancte Marie, Malee, in nova ecclesia comitis »⁵.

Dit laatste citaat komt ons vermoeden bevestigen; de nieuwe kapel heeft een oudere vervangen welke behoorde bij een kasteel dagteekenend van vóór de regeering van Filips van den Elzas.

Wanneer de grondvesten van het kasteel van Male gelegd werden en hoe dit kasteel er uitzag weten we niet; doch als we de vergelijking opmaken met andere XIIe eeuwse gebouwen, dan stellen wij vast: 1° dat, het oudere gravenkasteel van Wijnendale en dat van Gavere op een cirkelvormig grondplan werden opgetrokken; 2° dat het gravenkasteel van Gent en dat van Rupelmonde op een vierkantig plan gebouwd zijn⁶ zooals het kasteel van Male.

De oudste geraadpleegde rekeningen « ouvragés de lostel de Male » van 1308, geven ons een vagen kijk op dit middel-eeuwsch slot. Talrijke kamers in het hoofdgebouw langs beide

(4) In zijn *Woordenboek der toponomie van Westelijk Vlaanderen...*, tom. IX, kol. 1178, heeft K. De Flou, bij vergissing, een oorspronkelijke oorkonde op anno 1135 gedateerd; ietwat verder, in kol. 1179 dagteekent hij echter de kopie op het juiste jaartal 1235. Zie ook E. I. Strubbe, *Egidius van Breedene...*, blz. 56.

(5) L. Van Hollebeke, *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Pierre de Loo*, blz. 21, nr. XIII. — De Engelsche aartsbisschop van Canterbury, Thomas Becket, alhier gevlucht, heeft deze nieuwe kapel gewijd (Kervyn de Lettenhove, *Histoire de Flandre*, tom. II, blz. 51). — H. Coppieters-Stochove, *Régestes de Thierry d'Alsace, comte de Flandre*, geeft 10 oorkonden op, gedagteekend uit Male.

(6) Zie: A. Sanderus, *Flandria illustrata...*, en de afbeelding in R. Van Roosbroeck, *Geschiedenis van Vlaanderen*, tom. II, blz. 50, 132, 146. — De Sint-Baseliskapel op den Burg te Brugge werd door Diederik van den Elzas gebouwd.

zijden van de poort en den grooten toren, welke met elkaar verbonden zijn door den gang (l'aloir)⁷. Op den wester-vleugel noordwaarts op, bevonden zich de groote « sale », de « sauserie », de « panneterie », de « lardier », de « boutellerie » en de daarbij hoorende kelders (cheliers). De oostervleugel werd ingenomen door de kapel en « laumosne »⁸. Op dezelfde zijde naar het « Bassecourt » toe lagen nog « la maison de le linge » en den « puisot », alsook de stalling (marechauchie) met de smederij (forge).

Het binnenhof met de mote werd « la Haute court » genaamd in tegenstelling met het daarnaast liggende neerhof met schuren « la Basse court »⁹. Er was ook nog een « gardin » en een priëel (prael) en een put (servoir) omtuind met een paalwerk van duigen (palich de duges). Benevens den grooten walgracht rond het kasteel was er nog een diepe gracht rond het bosch ten Oosten.

Zoo zal het kasteel er uitgezien hebben in de XIIIe eeuw. We mogen ook veronderstellen dat beide gravinnen, Johanna en Margareta van Konstantinopel, toen reeds meer te Male verbleven, aangezien haar zegelbewaarder, Egidius van Bredene, zich een grooten eigendom aankocht en een heeren-

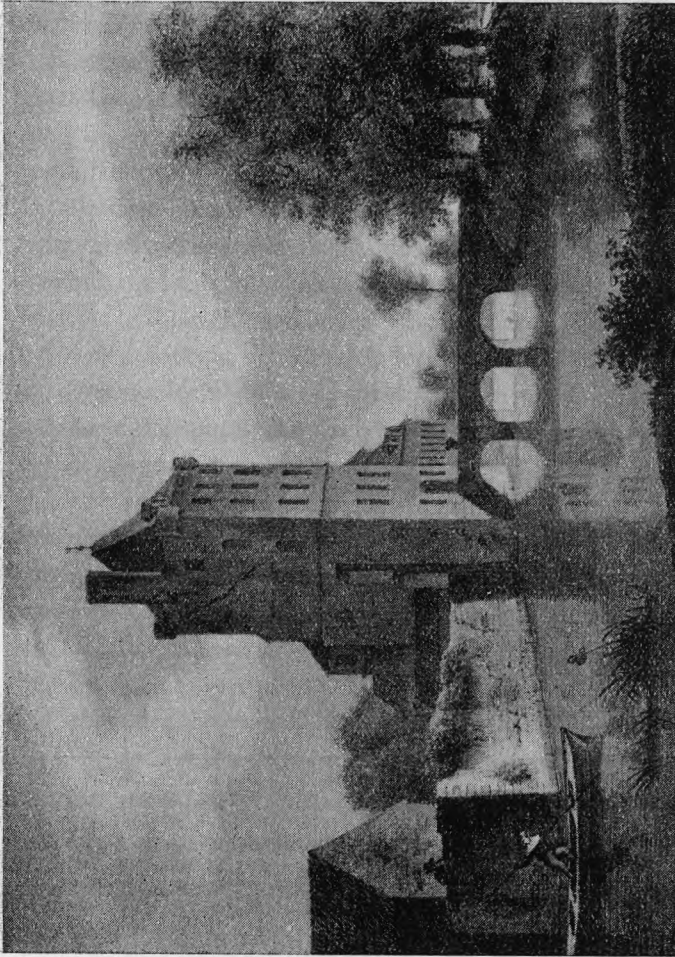
(7) Zie : Algemeen Rijksarchief te Brussel, rolrekeningen nrs. 2091 en 2092 : « Cest li rechte Thumas le Coustre puis le lundi devant la Pentecouste l'an M.CCC et wit juskes à le Nativité le saint Jehan en esté lan M.CCC et neuf.

Opmerking : Wij geven de oorspronkelijke Fransche benamingen op, om soms onmogelijke vertalingen te vermijden. Sommige van deze plaatsen staan onder toezicht van een erfelijk hofbeampte ; zie : A. Desplanches, *Inventaire sommaire des archives départementales du Nord. Chambre des comptes de Lille*, tom. II, blz. 61.

(8) De twee kapelanen, welke de kapel bedienden, kregen van Graaf Gwijde 19 gem. land in vergoeding « d'une mesure avec une vaste maison près du pont, que, fûe la comtesse Marguerite, sa mère leur avoit données et qui avoient été incorporées depuis dans le château de Male ». J. de Saint-Genois, a. w., blz. 842. Zie ook : A. Desplanches, a. w., tom. II, blz. 9. Deze 19 gemeten zijn de « Capelrielanden » genoemd ; zij lagen bij de Male-Leie.

(9) Er lag toen ook nog een vervallen neerhof « Nieuwenhove », « Neuve Court », rechtover « Pudembrouc ».

woning der heeren (1224-1234) te Spelre (Stornali) op de grze van het Malbysen 19. Langt een hofstadet en de afbeelding van het Malbysen 19.

*KASTEEL VAN MALLE
Teekening van J. Goethals, 1786. Geitografeerd door J. B. De Jonghe.
Uitgegeven in de Collection Historique van Dewasme, 1822-23.*

woning liet bouwen (1228-1235) te Sijsele (Spermalie) juist op de grens van het Malebosch¹⁰. Langs een boschdreef en de « buuschpoorte » had hij gemakkelijk toegang tot het kasteel om er zijn hofdienst te verrichten.

Niettegenstaande zijn voorliefde voor Wijnendale, kwam graaf Gwijde meer te Male dan men vermoeden zou; vooral rond die feestdagen met bijzondere stemming hield hij zijn verblijf alhier: Kerstdag, Drie Koningen, Vastenavond, enz. In zijn rondreizen rijdt hij van Wijnendale naar Male of omgekeerd; daarvan getuigen de rekeningen van zijn hofhouding: « Le lundi apres a disner a Winendalle a sope a Male »¹¹. Ruim 30 oorkonden werden tijdens zijn regeering uit Male gedateerd. Een kastelein hield toezicht over het kasteel en domein tijdens de afwezigheid van den graaf.

Voor de opvolgers van Gwijde van Dampierre wordt Male het lievelingsoord en dat gedurende gansch de XIVe eeuw. Ridders en machtbekleeders van steden en heerlijkheden kwamen den graaf te Male opzoeken. Ontvangsten en besprekingen hadden plaats in de oude groote zaal « in camera maiore »¹². Het was toen het gebruik dat de afgevaardigden van de steden kwamen « ten parlemente » naar Male om er hun belangen te verdedigen. Tweemaal 's jaars werd hier open hof gehouden op vorstelijke wijze¹³.

(10) E. I. Strubbe, a. w., blz. 56-66 en bijlagen III B, nrs. 7, 16, 18, 19, 27, 28, 32, 35, 51.

(11) Algemeen Rijksarchief te Brussel, rolrekening nr. 41, anno 1286 « Le jour de le Magdalene vint li cuens à Winendalle », « Le lundi a suer à Male ». De graaf verblijft hier tot den Donderdag: « Le jeusdi suit Saint Piere entrant awoust revint li cuens à Winendalle ».

— Rijksarchief te Gent, fonds de Saint Genois, nr. 853: « Jan Gillotins, clerc du conte de Flandres, fach savoir à tous ke ou sausiour ke me Sires li cuens devant dis fist à Male par quatre jours devant le tiphanne... ».

— Ib., fonds Gailliard, nr. 17: « Le meredi jour S. Jehan après le Noel vint li cuens à Male ».

(12) Rijksarchief te Gent, fonds de Saint-Genois, nr. 1378, anno 1320.

(13) L. Gilliodts, *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, tom. III, blz. 147, 148, 171; tom. V, blz. 107-108.

De kleine herstellingswerken van dien tijd geven ons nog enkele kleine bijzonderheden over de « oude zale » waarin een hoorn hing en de aanpalende « sauserie »¹⁴. Er wordt verder nog gewag gemaakt van een « cleene zale » ; van een « alemoeserie » met houten standvensters en tegeldak ; van « mijns heren retreat » en « mine vrouwe camere ». De rekeningen spreken ook over « het verhemelen » van verschillende kamers en « dueren, veinstren ende wegghen te doen makene al daer mijn Here begarende was ». Er was verder ook nog een « stove » met een « bade cupe » en een « bornenput » in de nabijheid. De « lavender » was ook op dezelfde zijde gelegen. Dit laatste gebouw was afgezonderd met een « gevlochten tune ». Binnen en buiten het hof waren nog « glenden » getimmerd om het volk op afstand te houden. In het binnenhof stond er ook een smidse met paardestallen. Buiten de groote poort kon men nog het kasteel binnentreden langs de « buuschpoorte » en het « Poortken ter Warande » langs den oostkant. De « Nederpoorte » gaf toegang tot het « Basse-court » en den ingang was geplaveid¹⁵. Bij de « Nederpoorte » stond het « portier huzekin ».

(14) Algemeen rijksarchief te Brussel, rolrekening nr. 102, anno 1375 : « Eerst huutghegheven Aernoud van Huselande die de kelsiede voer de nederpoorte makede VII daghen... ; Eenen dam ute te doene tusschen den tor ende poorten... ; Item Jan Tei die nam de alemoeserie te makene van houte dats te wete alle nieu ghespannen te makene ende eene nieu stantveinstre der an te makene ende omme de zilatten te legghene... ; Item Maerten de tegheldekkere die nam in taswerke ende sijne cnape de vors. alemoeserie te deckene... ; Item om Maerten de tegheldekkere die deckede VI daghen ande grote zale ende ande sauserie met sijnen cnape... ; Item... die de glenden makeden van den hove wech ende weder... ; Item te dien vors. glenden IIIc naghelen... ; Item huutghegheven om te doen dwaene ende te berechtene ende te naiene torlement van der capelle XLVIIJ s. — Item om waslicht te diere vors. capelle van Paesschen ende van Sinxschen dats tordsen ende stallichten XX pond wegges de elc pond te VI g., valt VI lib. par.

(15) Ib., rolrekening nr. 104, anno 1377 : « Item om de goten te doen stoppene tusschen der zale ende der sauserie met sauduren... ; Item om Jan Tey de temmerman ende Jan de Rose die namen dese vors. dueren ende wegghen te makene ende den vors. Ic ½ (tjijvoetberden) te redene... ; Item in mijns heren retreat van zijne stille ten twee veinstren XI ½ voeten glas... ; Item

In 1382 kwam het groote onheil over Male. Na de overwinning van de Gentenaars op Beverhoutsveld, viel « Mer Ans van Thongerode met zinen ghansen hope » binnen het park en het kasteel¹⁶ werd ten prooi aan de vlammen gegeven. Zoo erg was het, dat spijs eenige dringende voorloopige herstellingen, de koning van Frankrijk — bij de belegering van Damme aanwezig — hier onmogelijk zijn intrek kon nemen ; hij genoot dan de gastvrijheid in de abdij van Spermalie, naast Malebosch gelegen.

Eerst werden de bruggen en de glenden vernieuwd, de muren en de « caefcoenen » geschoord met het hout uit Malebosch. In den hof werd alles dat onder de voeten lag opgeruimd en nieuwe « thunen » gevlochten, prielen gemaakt en de wijngaard in orde gebracht. Al het lood en ijzer werd met lange pieken uit de walgrachten gevischt en in de stad

dit es om de grote oude zale te doen verdeckene an doestzyde ende om de husen te stoppene bin den hove wech ende weder... ». — Rolrekening nr. 105, anno 1378 : « ...te verdeckene die cleene sale ende mine vrouwen camer... ».

— Rolrekening nr. 106, anno 1379 : « Item om den messael te verbindene ende te limene daer hi ghescuert was... ; Item van der line daer die horen mede gheghanghen was in de zale... ; Item om stal te vermackene daer de smesse an staet... ; Item ... van den stallen te verdeckene alle bede... ; Item ... de glasveinstren te vermackene in de capelle ende an de zale... XLIJ lib.

— Rolrekening nr. 107, anno 1380 : « Dit es gheleit an de zale anden barrenpit ende an tcleen camerkin... ; Int eerste IIIIc copplen bladen de welke costen iij g. de copple... ; Item ter stove om een duere mede te makene... ; Item de werclieden die de ij cameran verhemelden... ; Item, die de stove maecten... ; Item om de badecupe te vermackene ende te gheredene... ; Item ij immers die hanghen over den pit... ; Item de tune te vermackene omtrent de lavenre van staken ende van weerkene... ; Item om te delvene om de warande ».

(16) Ib., rolrekening nr. 110, anno 1384 : « Item hadt dheer vanden Gruuthuse aldierghelicke 1 mersch van XVII ghemetan danof hy niet en ghaf, dewelke nu heeft in handen mer Ans van Tongheroden met sinen ghansen hope ».

— Rolrekening nr. 112, anno 1385 : « Item de faire faire la prison et le puitz et de faire faire nettoyer le plaetse et aultres choses ensi que chascun peut bien savoir comment sire Hans de Tongherode le avoit laissiet et arcis... » ; Item rechuut de XXc faghoos de cascunc, XXVIIJ s. pars. que furent faits du petit busquel que li fransoys abatierent a tere le nuit quant le roy a la guere devant le Dam et avoit logiet a Espormaelgen ».

verkocht ; het steengruis werd uit den steenput en het gevang verwijderd ; de ingang voor de groote poort boven het gevang werd vrijgemaakt. De deuren en de sloten van het gevang werden vernieuwd en een paar nieuwe boeien gekocht. In de kapel werd ook maar het dringende gedaan : de « loodse » boven het altaar moest geschoord worden¹⁷. Margareta van Male, gehuwd met den hertog van Burgondië, kon het voorvaderlijk slot maar niet vergeten en liet het kasteel uit zijn puinen heropbouwen. Daartoe werd haar een hulpgeld toegestaan van 23.000 lb. : 20.00 lb. door de stad Brugge en 3.000 lb. door het Vrije, te betalen in verschillende tijdstippen.

De baljuw van Brugge, Guillaume Slyp, werd gelast met het toezicht en de leiding van de werken ; de schoutheet — later baljuw — Sanders Spierinc moest de rekeningen indienen. De hertog drong aan op een spoedige en volledige herstelling. De werken begonnen in April 1390 en waren met Februari 1397 voltrokken.

Aan de hand van een uitgebreide rekening hebben we nu een veel beteren kijk op het bouwvallig middeleeuwsch kasteel ; gegrondvest in een kromming van de Male Leie en met den voorgevel op den Antwerpschen heerweg uitkijkend, beheerschte die zware steenen massa met haar acht vierkante torens de gansche omgeving.

In het midden van den voorgevel, voor de ophaalbrug, rees statig boven de andere dakingen, de stoere vierkante « grooten tor », « la grosse tour de la porte », « la grande tour moyenne » ; de hoektoren naar Brugge toe « de devers Bruges », werd de Westtoren en de tegenovergestelde toren, de Oosttoren genoemd.

Op den Noordkant, naar het Maleveld, den Briersweg en Damme gekeerd, werden de twee hoektorens respektievelijk

(17) Zie *ib.*, rolrekening nr. 108.

Aanmerking. Zie ook de beschrijving door Froissart. Uitg. N. De Pauw, bl. 257.

« la tour cornière vers Noordwest » en « la tour cornière vers Noordoost » genaamd ; tusschen beide rees de Noordtoren « la tour vers Noort », in het midden van den Westgevel was er ook een toren, alsook in den tegenoverstaanden oostgevel¹⁸.

Deze vijf laatste torens en de tusschen liggende walmuren waren, voor de grootste helft, door de belegeraars omvergehaald en met den grond gelijk gemaakt ; op den Noordkant was een stuk muur, 100 voet lang en 20 voet hoog, alsook den noordtoren, 40 voet hoog, nog staande gebleven¹⁹ ; de grondvesten waren 4 steen dik, en boven den grond bedroeg de dikte van de muren 2 ½ steen.

De oude groote zaal en de sauserie²⁰ op den westgevel, waren onder afzonderlijke daking naast elkaar gebouwd ; zij hadden dezelfde hoogte — 20 voet — als den walmuur, doch de zaal was merkelyk ruimer dan de nevenstaande sauserie²¹ ; beide gebouwen waren onderkelderd en lagen tusschen den Westtoren en den middentoren van den Westgevel.

Tusschen den middentoren van den Oostgevel en den Oosttoren stond de kapel ; zooals de voorgaande gebouwen was zij ook 20 voet hoog ; de grondvesten waren heel zwaar en boven den grond waren de muren 3 steen dik, de lengtemuur ten Noorden mat 75 voet ; de kapel was ook onderkelderd²².

Op den voorgevel, langs weerszijden van den grooten middentoren lagen de twee voornaamste vleugels van het kasteel

(18) Zie : Algemeen rijksarschief te Brussel, rekeningen nr. 27442.

(19) Zie : Ib, rekeningen nr. 27442, fol. 6.

(20) Inghelram de *la Sauserie* en Pierre Houcquaert zorgden voor het werkvolk en het vervoer (zie f° 60 v.). Beide woonden te Male, de *la Sauserie* was pachter van het hof Bassevelde en werd later in 1395 kastelein (Compte Engueran de *la Sauserie*, *chastellain de Male*). Pierre Houcquart was prater en deed soms dienst als baljuw (Des exploits de *la baille de Male*, dont Pieterkin le Praterie est bailli... (a° 1399).

(21) Algemeen rijksarchief te Brussel, rekeningen, nr. 27442, fol. 6.

(22) Idem, fol. 20 v. Er was nog een stuk walmuur tusschen de kapel en den middentoren van den oostgevel. Zie fol. 9 v.

« les deux corps de maison ». De graaf en de gravin hadden daar hun kamer, alsook voornamen hovelingen en de kastelein. Die bijzondere vertrekken lagen op de eerste verdieping en waren onder elkaar en met de torens verbonden door een « allee ». Veel kamers waren voorzien van een haard, althans te oordeelen naar het aantal « cafcoenen »²³. Het gevang en de put lagen onder den middentoren vóór de poort.

Met de lente 1390 begonnen de groote herstellingswerken. Al het puin, in het binnenhof « la Haute court » opgehoopt, werd naar het « Basse court » vervoerd om verder over de velden verspreid te worden. Alles wat van het oude materiaal nog bruikbaar was werd nagezien : ruim 154.000 steenen werden gekapt en gekuischt voor den wederopbouw ; het lood werd hersmolten en het oud ijzer hersmeed²⁴.

Er werd eerst voor het noodige timmerhout gezorgd voor het gebinte en andere balken : 270 eiken, onder groote en kleinere, werden uit het bosch van Sijsele — de latere groote warande van Male — gehaald, en meer dan 190 eiken balken werden aangekocht ; er werden ook sparren en andere houtsoorten vertimmerd. Het vreemd hout — dais de Danemarck en days duelande²⁵ — werd langs Sluis en het Zwyn naar Brugge gevoerd.

De herstelling werd aan bekwame vaklieden toevertrouwd : Meester Jehan van Audenarde zorgde voor het metselwerk ; het ijzerwerk was verdeeld onder twee meester-smeden, Jehan de Beverne en Goosin Couderuddere ; Meester Jaques van

(23) Zie : Algemeen rijksarchief te Brussel, rolrekening nr. 108.

(24) Algemeen rijksarchief te Brussel, rekeningen, nr. 27442, fol. 4 v., 5 v., 14, 50 v.

(25) Idem, fol 5, 10. — *Aanmerking.* We geven hier terloops de familienaam van een van de werklieden op (fol. 12) : « Jehan Dais, soyeur de bois ».

Enkele bijzonderheden : « LXXIIIII bauch que on dist uitdra-gende balken ; IIIII pièces de mayrien de chesne appellées paie-mens ; cinq pièces de mayrien appellées estaucons ; trois grans sappins appellés kercesparren ; L petis sappins appellé bulsonghes », enz. enz.

Coppinhole was gelast met het timmer- en schrijnwerk en Jehan Coene met het schilderwerk ; aan meester Jaques Zwin werd het beeldhouwen en aan meester Christien de le Vorde de brandvensters toevertrouwd ²⁶.

De grootste zorg werd besteed aan het hoofdgebouw ; men begon aan den Oosttoren : « de wentelsteeger » in wit steen werd vernieuwd, de deuropeningen hersteld, en hier en daar kraagsteenen aangebracht ; er werd veel wit Brabantsch steen verbouwd ²⁷. Schoorsteenen van kamers in den toren werden gekuischt en hersteld. En zoo kwamen de verschillende indeelingen van het hoofdgebouw aan de beurt : de « allee » de middentoren met zijn groote kamers, de « allee » en de Westtoren ; nieuwe balken werden gestoken en de zoldering vernieuwd. Overal moesten de deuren en vensters van nieuwe hengsels, sloten, ijzerbeslag en klinken voorzien, en de gemakken nagezien worden.

Twee kamers werden met bijzondere kunstzin en nauwgezetheid hersteld : de kamer van den graaf in den middentoren en deze van de gravin in den oosttoren ²⁸. De muren waren met paneelwerk gedekt en er werden « trailles » aangebracht ; al de gebezigde nagels en het ijzerbeslag waren in 't wit vertind ; de hengsels van deuren en vensterramen waren met de Fransche lelie versierd ; nieuwe brandvensters werden gestoken en een nieuwen vloer gelegd.

(26) Idem, fol. 5, 6 v., 10, 13 v., 53 v., etc.

Aanmerking. Jan Coene en Jan van Oudenaarde zijn bekende meesters te Brugge ; zij hebben hun standbeeld op den gevel van de poortersloge op de Jan Van Eyckplaats.

(27) *Enkele bijzondere benamingen* : « VIJ pies de pierres appellez trappes ; XLIIJ pierres appellé castiaux ; trois pierres appellez simages ; une verge de blanche pierre de Brabant de bon estoc de Dredighem ; CL pies de blanche pierre appellés wincles, employez aux corrons des aisemens ; six autres seules allouez tant pour les huis comme pour les traux des corrons ; XII rondes pierres appellez boucles allouez aux degrez tournant », etc.

(28) Idem, fol. 47 : « pour les charpentages de lambresure de deux chambres et dicelles chambres les murs et parois réparés de ais, une chambre en la grande tour moyenne et lautre en la tour

De kapel werd tot een echt kunstjuweeltje hersteld²⁹. De noordmuur moest geheel herbouwd worden en de barsten van oost- en westmuur dichtgemetseld zijn; ook de daking was in den brand opgelaaid, zoodat er voorloopig een rieten dekking was gelegd om verdere schade van regen en wind te beletten. Er werden 8 nieuwe spitsbogige vensters gestoken: twee grootere, één langs den oostkant boven het altaar en één langs den westkant boven de ingangsdeur; vier gelijke langs den noordkant en twee kleinere in de « oratoire » op den zuidkant gebouwd bij het altaar. Daartoe werden acht verschillende vormen van Brabantsch steen gebezigd. Een zeshoekige lantaarn verlichtte het kloktorentje, dat met zijn vergulden ijzeren kruis en weerhaan tusschen de twee zijtorens glinsterde. Het klokje woog 300 pond. Binnen werd er ook in 't midden van de kapel een groot kruis geheschen; de groote ingangsdeur en de deur bij het altaar werden rijkelijk met bewrocht ijzerbeslag versierd; de kelder onder de kapel werd hersteld. Meester Jaques Zwyn « tailleur d'images » versierde kapel en oratoire met rijk besneden beeldhouwwerk: balken, kraagsteenen en sleutels werden met loofwerk, rozen en stijlvolle krullen besneden met hier en daar figuren ingewerkt; de muren werden met spitsbogig paneelwerk bekleed. De drie « trailles » werden kunstig bewerkt met profeetfiguren, de beelden van O. L. Vr., S. Jan en de patroonheilige van vader en gemaal: HH. Lodewijk en Philippus; boven in de « traille » van de grafelijke bidkapel zag men het beeld van God als rechter op het laatste oordeel; op de vier pijlers waren de volgende beelden: O. L. Vr., H. Johannes en de beeltenis van den hertog en de hertogin in knielende houding. Jehan Coene meesterschilder moest dit beeldhouwwerk kunstig kleuren en tot zijn recht doen uitkomen. Naast allerlei figuren

vers oost». De kamer van de hertogin lag bij de « oratoire ». Zie ook fol. 15, 17, 18 v.

(29). Idem, fol. 12 v., 16 v., 17, 18, 20, 21, 22 en 59 v.

werden in de brandvensters de wapens van hertog en hertogin geteekend.

De twee « allees » van het hoofdgebouw werden met soortgelijk rijk besneden houtwerk versierd, zoodat noch onkosten noch moeite gespaard werden om het verblijf van den hertog alhier zoo aangenaam mogelijk te maken ³⁰.

De daking van de drie torens van het hoofdgebouw glinsterde in de zon met haar talrijke vergulden « pennons » en « bachins » ; op den grooten middentoren prijkte het geschilderde wapen van den hertog en de hertogin ³¹. Het gevang en de put lagen onder dezelfde toren voor de poort ; twee deuren gaven er toegang toe ; er wordt ook nog gewag gemaakt van « al huis ou le cop est de la prison » ³².

De groote ophaalbrug of « valbrugghe » werd ook vernieuwd en « de vlerken » langs weerszijden moesten dikwijls hersteld worden. Van uit het kasteel kon men ook den gracht bereiken langs een « huis de la fosse » ³³, waarin steeds een bootje lag.

In 1395 begon men met de afbraak van het oude bouwvallige gedeelte van den westgevel : de groote zaal, de sauserie, met kelders en afhankelijkheden. Al de grondvesten werden uitgebrouwen en het vierkantig grondplan werd volbouwd met

(30) Er werd een uittreksel van rekening nr. 27442 beschreven in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. VII (1845), blz. 131. Eerst hebben we den brief met de aanstelling van Guillaume Slype en Sanders Spierinc (fol. 2) ; het volgende uittreksel beschrijft de versiering van kapel, oratoire en allée (onderaan fol. 53 tot 55 v.).

Aanmerking. De herstelling moest reeds ver gevorderd zijn met Nieuwjaar 1395, want de hertogin verbleef toen enkelen tijd op het kasteel (zie fol. 59 v. en rolrekening nr. 84 : « ...pour la despence de madame de Bourgogne lors estant à Male et à Bruges »).

(31) Idem, fol. 51 v. - 52 ; op den middentoren alleen verhieven zich 22 pennons en op elk van beide zijtorens stonden er acht.

(32) Idem, fol. 14 v., 16, 18.

(33) Algemeen rijksarchief te Brussel, rekeningen, nr. 14262, anno 1405 : « Item à maistre Jehan le serurier de Bruges de IIII loyens de fer par lui mis et attacheez au pont levis... ». — Idem, rekeningen, nr. 14263, anno 1469 fol. 3 v. : « ...pour avoir fait au pond dudit chastel deux eelles, appellé vlercken... ».

vijf nieuwe torens en de tusschenstaande walmuren « en guise dalleez ». De gracht werd met « kistdammen » droog gelegd om de nieuwe grondvesten te leggen ; gangen en torens waren van gemakken voorzien. Op de nieuwe torens werden er kanons geplaatst, welke samen 564 pond wogen ³⁴, zoodat van uit het noordwesten gezien, het kasteel een krijsachtig uitzicht vertoonde.

In het begin van de XVe eeuw werd er een nieuwe keuken gebouwd op de « mote » en nieuwe stallingen in het Basse court ³⁵. « Glenden » en andere afsluitingen werden ook bijtijds hersteld, om het volk op afstand te houden, want zelfs de laten kwamen hier wekelijks in de kapel de H. Mis bijwonen.

Na het overlijden van Margareta van Male bezat het kasteel van Male, voor de hertogen niet meer diezelfde aantrekkingskracht. Ze kwamen er wel af en toe eens logeeren maar lieten het middeleeuwsch slot over aan de zorgen van een kastelein, welke hier met zijn familie zijn intrek nam ³⁶. Stilaan vervielen de gebouwen ; voegen we er aan toe, dat het kasteel, als domeingoed, steeds een mikpunt bleef voor opstandelingen. Eerst waren het misnoegde Bruggelingen, die tijdens de regeering van Filips de Goede het kasteel binnenvielen ; een tiental jaar later kwamen de Gentsche Groententers hier hun wraaklust koelen, zoodat het kasteel grootendeels van zijn daking ontbloot, aan regen en wind blootgesteld, heel spoedig bouwvallig werd. We hoeven maar de rekeningen na te gaan waarin alleen, de strikt noodzakelijke herstellingen geboekt zijn van het hoofdgebouw ³⁷ : onderhoud, daking,

(34) Algemeen rijksarchief te Brussel, rekeningen, nr. 27442, fol. 6, 8, 9, 9 v., 17 v.

(35) Algemeen rijksarchief te Brussel rekeningen nr. 14262, anno 1406 : « Item a ledit chastelain fait faire une estable nouvelle en la Bassecourt et une cuisine dessus la mote audit lieu de Male, ensemble certaines autres refections et reparacions nécessaire aval la maison... ».

(36) Zie verder onze Bijlage.

(37) Algemeen rijksarchief te Brussel, rekeningen, nr. 14623, anno 1445, fol. 4 : « Alart Mustart, charpentier pour ouvraiges quil a

kapel, zaal, vensters en goten, alsook ingangspoort met brug en stallingen. De andere torens vervielen tot puin en werden geleidelijk ontkleed; dit oud materiaal werd verkocht en als inkomsten geboekt. De drie hoofdtorens werden daarentegen, degelijk onderhouden en zelfs werden de banieren vernieuwd³⁸. Dat de kapel bijzonder goed onderhouden bleef, hoeft ons niet te verwonderen, vermits ze als kerk diende voor de opzittende laten³⁹; de zaal, in den westvleugel van het hoofdgebouw — de vergaderingsplaats — werd ook regel-

fais a la grosse tour dessus la porte qui estoient necessaires à faire ou le comble de ladite tour eust ete en aventure de cheoir... pour ce que long temps y avoit pleu dessus... ».

— Idem, anno 1454, fol. 3 v. : « A Andries Alard carpentier pour avoir fait xiiij fenestres audit Chastel, grande que petites... ».

— « A Jehan Van Male et ses compaignons pour avoir nettoie ledit chastel tant en hault comme embas, oste les ordures qui y estoient assembleez durant la guerre et icelle avoir emporte et brouette jusques en la place ou lon met le fiens dudit chastel... ».

— Idem, anno 1445 : « pour ouvraiges et reparacions qui ont este faiz audit chastel de Male, comme il appert tout en long par une rolle en quoy tout est excript IIIc LXVIII lb. XVI s. ».

Aanmerking. Verschillende rekeningen, te Rijsel berustend, hebben wij niet kunnen raadplegen.

— In het Bassecourt werden, vier voet onder den grond, oude grondvesten ongedolven en het steen verkocht voor 13 pond. Zie idem, anno 1456, fol. 2 v.

(38) Idem, anno 1463, fol. 4 : « De Michel Hellinc livret unge longe gottiere de ploncq rouge la quelle venoit du viest tour au costel du noordt et ne servoit a riens car nulle yauwe ne aloit parmy et gastoit le mur... xiiij lb. V s. ».

— Dudit Michiel pour encore une poise de ploncq venu de bal-sannes qui estoient sur lesdites tours du chastel de Male v lb. viij s.

— Idem, a^o 1463, f° 5 v° : « ...couvreurs d'ardoises, et machons pour avoir refait les trois tours de Male, les deux salles, la chapelle et l'oratoire et oste la verdure estans sur les ardoises et refait les garites des salles et de la grande tour et aussi de la tour de loost et ilz ont vague XXVI jours, XLIIII lb. XV s. ».

— Idem fol. 6 : « A Michel Hellinc pour avoir livre de nouvel ploncq qui ont este employe autour des banneroles que lon a renouvele aux tours, iiij lb. iij s. ».

(39) Idem, anno 1461, fol. 6 : « pour soyer deux baux qui seront mis a la chapelle et pour viije de pies de platen pour mestre sur le mur de la chapelle iiij lb. x s. ».

— Idem anno 1463, fol. 5 : « ...pour avoir soyer tous les bois qui furent capet au bois de Male lesquels on a mis en heuvre a ladite cappelle et a l'oratoire et as deux salles et a la Bassecourt de Male et a la chense de Bassevelle xiiij lb. ».

matig hersteld ⁴⁰. Over het geheel beschouwd was het eigenlijke kasteel als woonverblijf nog voldoende in staat om de hertogin, Margareta van York te herbergen, terwijl de hertog te Brugge verbleef.

Tijdens de groote brandramp van 1470, gingen haar kleerkoffers met den inboedel, haar kostelijke juweelen, en de rijke tapijten van haar kamers in de vlammen op. Voor de hertogin alleen werd de schade op 60.000 ridders geschat ⁴¹.

Er worden enkele lichte herstellingen geboekt aan poortgebouw, muren en brug; verder wordt er op aangedrongen, in kantteeking, voor een spoedig opmaken en indienen van inventaris van meubels en artillerie ⁴².

In 1481, toen Pieter Langhals, schouteet van Brugge, er den titel van kastelein voerde, werden er andermaal groote herstellingswerken uitgevoerd voor een som van ruim 1100 pond. Deze rekening spreekt van een « grooten thorre » en « cleene torrekins » « van den slotte van Male ». De kleine torentjes worden ook « oude thorren » genoemd. Duiven en boschvogels nestelden in de torens. Er worden negen « cafcoenen » hersteld; een kalsyde 7 voet breed loopt van de poort naar de keuken op de binnenplaats ⁴³.

(40) Idem, anno 1467, fol. 4 v. : « ...du pan de toyt au la salle au chastel de Male du coste du noordt depuis la tour de West jusques a la cheminee de ladite salle... ».

(41) Idem, anno 1470, fol. 3 v. : « ...attendu que partie dudit chastel a este ars... ».

(42) Idem, anno 1470, fol. 3 v. : « Autres despences pour ouvraiges et reparacions fait au chastel de Male... par certifications... (des) eschevins de Male... » etc.

— Idem, anno 1475 kantteekening : « apporte au compte en suivant l'inventaire des biens et ustensilles tant d'artillerie comme autres estans audit chastel selon la teneur de la dite lettre ».

(43) Idem, anno 1481 : « ander uutgheven van wercken ende reparacien ghedaen by laste van myn gheduchte heere van tcasteel van Male.

— Idem, fol. 11 : « Somme vande wercken XIc XXIIII lb. II s. VI gr.

Aanmerking. Na deze oppervlakkige « groote » herstelling vergelijk deze post (idem, anno 1483) : « ...van alle de veinstren vanden zelve grooten thorre met houten veinstren te stoppen omme de duven ende andere voghelen de temmeringhe niet breeder bederfven, noch scenden en zouden, alzo zy beghonnen hadden ».

Nauwelijks uit zijn puin herrezen of het oude slot wordt, voor de zooveelste maal, overrompeld en geplunderd door soldaten en opstandelingen, tijdens de groote beroerte van Aartshertog Maximiliaan. Al het lood was van de dakingen gerukt en nu stond « de cleene thorre » geheel ontmanteld, noch schaliën, noch lood, noch vensters ; ze werd voorloopig met « sciplancken » hersteld. De groote poort lag ingebeukt en de ingang was erg beschadigd. Aan groote herstellingen wordt er niet meer gedacht ⁴⁴.

Rond 1500 komt er een grondige wijziging in de rekeningen van Male ; de gewone inkomsten en uitgaven worden geboekt bij de algemeene ontvangst van Vlaanderen, zoodat we de verdere herstellingen niet meer kunnen nagaan.

In 1558 verkocht Koning Filip II de heerlijkheid van Male aan den Spaanschen edelman, Jehan Lopez Gallo voor 32.000 pond grooten. In Juni 1560 werd de aloude heerlijkheid tot baronie verheven en baron Lopez bekwam ook de toelating om het zegel en vaandel van de heerlijkheid met zijn eigen wapen te versieren.

Als vermogend en rijk edelman, baron van Male, heer van

— Idem : « omme alle de rebben vander eerster stage vanden casteele te verlegghene ende te verschavene metsgaders de balcken overmits dat die vul ende onnutte gheworden zyn vanden messche vanden duven ende cauwnen. De voorseide camere met parische hemelinghe te verhemelne ende de barderen daer toe te reedene ende te spondene.

(44) Algemeen rijksarchief te Brussel, rekeningen, nr. 14264, anno 1489, fol. 6 v. : « Item Jan Denys te Brugghe van IIIJc sciplancken daermede dat gheplanquert es ende ghestopt de meeste gaten vanden cleenen thorre jehens twatre, den welcken thor by den Duytschen ende ander volke van wapenen al ontdect heift ghesyn... ».

— Idem, anno 1488, fol. 7 « ...dat hy ghewrocht heift an tcaesteel te Male... ande groote poorte ende ande cleene poorte die by den volke van wapenen al geschent waren... ».

— Idem, anno 1499, « Baudouin Radevelt maistre charpentier pour avoir prins en tasse de refaire la vaulsure de la chapelle au chasteau de Male qui estoit tombee VIII lb. p. ».

— Idem, « à un manouvrier pour son salaire davoit rependu la cloche dont lon sonne a la messe en la dite chapelle ».

Sijsele, van Viven, van Vormezeele enz., is het niet gewaagd te veronderstellen dat hij het hoofdgebouw in al zijn vroegeren luister liet herstellen. Het is bij toeval dat we de rekening van het herstelde « klokhuzeken » geboekt vinden in de rekening van de heerlijkheid ; waarschijnlijk omdat de klok ten dienste van de laten stond, boven op den middentoren ⁴⁵. In zijn « Flandria illustrata » geeft Sanderus ons een zicht van het kasteel, zooals het door het geslacht Lopez bewoond werd : het vierkante grondplan is er nog, maar de vijf torentjes zijn verdwenen ; het hoofdgebouw heeft nog zijn drie aloude torens bewaard.

Baron François Claesman, die het geheele park naar zijn eigen goeddunken inrichtte en overal veranderingen aanbracht, liet het Stadhuis en het kasteel herbouwen volgens de toen heerschende smaak ⁴⁶. Een panorama zicht van de XVIIIe eeuw toont ons het kasteel midden luthoven en drevén ; de stoere middentoren alleen bleef behouden geflankeerd van twee kleine zijvleugels met verdieping ; verder hebben beide vleugels maar een gelijkvloers meer over hun heele lengte en is de daking met standvensters afgewisseld.

(45) Rijksarchief te Brugge, Male, rekening, anno 1571, fol. 5 v. : « Betaelt voor twee eecken rebben gheoorboort omme te vermakene tgat vande brugghe van tcasteel daer jnne ghecommen by tvallen vande clocke zoomen die was luudende... ».

fol. 6 : « Betaelt den zelve van tnieu hoofd jnde voornoemde clocke te makene... ».

— « Betaelt vanden clepele vande clocke te zoucken die jnden wal ghefallen was ».

— « Betaelt... van een nieu clochuzekin te timmeren ende op de torre vanden casteele te stellene... ».

Aanmerking. De kapel bleef haar eigen klok behouden.

Idem, anno 1579, fol. 5. « Betaelt voor een ijzeren ketene omme ande clocke vande capelle te doene... ».

(46) Rijksarchief te Brugge, Male, rekening, anno 1723, fol. 85 : « Betaelynge ter causen van den nieuwen bauw vande camere van het Stadthuys van Maele ghebeurt anno 1720 ende 1721 ».

Apostille : « De groote gelande alhier present sousteneren desen nieuwen bauw de heerelyckhey niet te regarder als synde ghemaeckt sonder hunne wete ende kennisse dien volghende alhier te moeten worden geroijeerd ende den ontvanghere zeght dat de betaelynge van dese ende volgende articulen gebeurt es telcken by ordonnantie soo vanden heere baron als wel synen bailliu... ».

Het huidig kasteel, eigendom van baron Ch. Gillès de Pélichy, is geheel verbouwd : de oude vierkante toren is het eenige dat aan het middeleeuwsch gravenkasteel herinnert.

M. Cafmeyer.

BIJLAGE

Posten uit de rekening van den kastelein van Male over het dienstjaar 1443 Juni 24-1444 Juni 24.

Deuxième compte de Guillaume le Muet chastelain et receveur de Male... depuis le jour St Jehan Baptiste mil IIIIe XLIII inclus jusques au jour de St Jehan ensuivant IIIIe XLIII exclus.

— fol. 4 v. : « A Henry de Langarde et Tevenin de la Pré couvreurs dardoise pour avoir fait de leur mestier et livre ce qui estoit necessaire pour le chastel de Male, qui estoit descouvert en plusieurs lieux, comme les tours et la chapelle, les terrasses et les deux grans corps de maison qui sort entre les tours ou il plouvoit tellement que on ne se pouvoit bonnement loigier. Par quoy fut fait auxdits couvreurs le marchée qui sensuit cest assavoir.

— Le XVI jour daoust lan mil CCCCXLIII fut marchandez auxdiz couvreurs en la presence de susdit bailli de Male et aultres de recouvrir descaille neufve tout ce qui estoit necessaire de recouvrir en la chapelle. Cest assavoir de recouvrir tout net ladite chappelle da lez de devers loratoire et ladite oratoire aussi et leur aider de lescaille vielle qui seroit bonne pour mettre en œuvre et de lautre coste doivent ressercher et estoupper tous les trous ou il plouvoit.

— Item aussi devoient recouvrir tout ce qui estoit necessaire de recouvrir en la tour de devers Bruges.

— Item en la tour de la porte ou il plouvoit par tout tant sur le comble deladite tour comme en la terrasse pour ce que la plus grant partie du plomb deladite terrasse fut desrobe et oste du temps de la commocion de Bruges et ne leust lon peu reffaire quil neust couste grant somme d'argent. Et pour ce doivent estouppes tous les trous et recouvrir bien, et souffisamment ledit comble de ladite

tour et redrecier les banieres qui cheoient. Et doivent oster et lever le ploms qui est demoure en ladite tour et la mettre. Et doivent recouvrir ladite terrasse de terrasse de Montmartre pour ce qu'il eust voulu recouvrir de plomb, il eust trop couste et dudit plomb doivent plomber tout ce qui soit necessaire de plomber...

Et par ainsi a este marchande a eulx quilz mettoient tout ledit plomb qui estoit sur la terrasse de ladite porte ou il y avoit environ IIIII a V^m de plomb. Et anevoient oultre ledit plomb une livre de gr. pour ce paie a eulx avecques ledit plomb. Comme il appert par certification contenant quittance cy rendu... XII lb. p.

— fol. 5: a Albert Fierin Mustart charpentiers demourans a Male pour avoir coppe trois grans et grosses pieces de bois qui estoient pourryes, lesquelles soustenoient la charpenterie de la grosse tour de la porte... VI lb. VIII s.

— a Hennequin Robert maçon pour cinq journees de lui a massonner et rachauser le mur tout aulong de la salle basse qui estoit fort dommaginee et pour chaulx et sablon et il a pour lesdits briques... LX s.

Algemeen rijksarchief te Brussel, rekeningen,
nr. 14263.